

DÓKA KRISZTINA

A NÉPI KULTÚRA KÉPÉNEK MEGSZERKESZTÉSE MAGYARORSZÁGON AZ 1920-AS ÉVEKBEN

KIVONAT: A tanulmány nyomon követi, ahogyan az 1920-as években Magyarország a népi kultúra elemei, egyes települések kiválogatott hagyományai különböző célú reprezentációk (állami ünnepségek, néprajzi bemutatók, turisztika események, városi népmulatságok) kellékeivé válnak. Vizsgálja, hogy mely tájak, falvak és milyen jelenségek lettek a bemutatás tárgyává. Korabeli források, főként sajtóbeli híradások, egykorú híradófilmek és fotók segítségével kutatja magukat a népművészeti bemutatókat mint eseményeket, ezek kontextusait, a bemutatások sajátosságait, a reprezentációk funkcióit, általában a népi kultúra használatát. Nem csupán az eseményeket vizsgálja, hanem ezek másodlagos reprezentációit (az eseményekről beszámoló újságcikkeket, ezekről készült filmeket) is. A tanulmány végső soron arra keresi a választ, hogy milyen képet/képeket szerkesztenek ezekben az években a bemutatók és a róluk szóló híradások révén a magyar népi kultúráról. Jelen írás utal arra is, hogy a népi bemutatók egyes esetekben „folytatásai” az úgynevezett millenniumi „népünnepeknek”, illetve a falvak hagyománybemutatói közvetlen előzményeit is jelentik az 1931-ben induló Gyöngyösbokréta-bemutatóknak.

KULCSSZAVAK: népművészeti bemutatók, hagyományhasználat, folklorizmus, kitalált hagyományok, néptánc, népszokás, népviselet

A népi kultúra felhasználása, felmutatása a nemzeti kultúrák megteremtésének mozgalmával összefüggésben különösen a 19. századra kapott lendületet.¹ A nemzeti kultúrák keretében a népi/paraszti hagyományok felfedezésével, kiválogatásával, felhasználásának különböző módozataival megalkották „a népi kultúra” örökségét,² és a népi kultúra kiválasztott, rendszeresen felmutatott elemei nemzeti szimbólumokká váltak.³ Ugyanakkor – ahogyan Hobsbawm rámutat – a 19. század utolsó harmadában és a 20. század elején Európa-szerte nagyon hasonló módon „hagyományok” tömeges politikai és társadalmi termelése zajlott, „kitalált hagyományokat” hoztak létre (középületek, szobrok állítása, állami/nemzeti ünnepek szervezése, nemzeti és nemzetközi sportversenyek rendezése stb.).⁴ E „kitalált hagyományok” lehettek mulékonyak, vagy válhattak hosszú időre meghatározó gyakorlattá.⁵ Ezek némelyike, különösen a nemzeti ünnepek, ünnepi rendezvények rendszeresen felhasználták/felhasználják a népi kultúra elemeit is.

A néphagyomány felhasználásának, megjelenítéseinek vizsgálatában különféle megközelítések merültek fel az elmúlt évtizedek néprajzi-antropológiai kutatásaiban.⁶ A folklorizmuselméletek és az ezen a területen a 20. század utolsó harmadában kibontakozó vizsgálatok olyan jelenségekre mutatnak rá, amelyek támpontot jelenthetnek jelen kutatásban is. A folklorizmus különböző definícióiban felmerülő, lényegében közös gondolatok, hogy a folklorizmus keretében a népi kultúra (folklór) a „nem népi” kultúrába / „magas” kultúrába (nem-folklór-

1 Lásd többek között Hofer 1991, 7.

2 Hofer 1991.; Hofer 1989.

3 Lásd Kapitány G. – Kapitány Á. 2002.; Voigt 2011.; Hoppál 2011.; A nemzetépítésről és a néphagyományok nemzeti kultúra keretébe illesztéséről szóló hazai néprajzi-antropológiai munkák áttekintését lásd Ilyés 2014.

4 Eric Hobsbawm a „kitalált hagyományok” (invented tradition) fogalmat a modern államok keretében zajló hagyományteremtési folyamatok és nemzeti szimbólumképzések vizsgálata kapcsán vezette be. Tanulmányában a szerző rámutatott, hogy az első világháború előtti 30-40 évben nagy lendülettel zajlott Európában a hagyományok állam által kezdeményezett (politikai), valamint nem formális szervezetektől kiinduló (társadalmi) kitalálása. A „kitalált hagyomány” fogalma rámutat az új gyakorlatok, szokások, tárgyak tudatos „termelésére” és „hagyományként” való bemutatására (Hobsbawm 1983/1987.).

5 Hobsbawm 1987, 178.

6 Ezek legutóbbi áttekintése: Vajda 2016.

ba) kerül,⁷ a népi kultúra elemei eredeti környezetüktől különböző, számukra új kontextusokban jelennek meg,⁸ valamely külső célokra felhasználják, bemutatják őket, és ezek révén megváltozott módon élnek tovább. A folklorizmusjelenségek „a ruralitás és az urbanitás találkozásának sajátos termékei”⁹

Hermann Bausinger e jelenségkörrel kapcsolatban számos fontos szempontra felhívta a figyelmet. Véleménye szerint: 1. folklorizmusról beszélünk a népi kultúra felhasználása esetén függetlenül attól, hogy kutatók vagy a hagyomány ápolói közvetítik azt; 2. az „első- és másodkézből származó hagyományok” kölcsönösen hatnak egymásra és összefonódnak; 3. üzleti szempontokkal is – de nem csupán ezekkel – számolnunk kell; 4. a folklorizmusjelenségek esetében egyenként kell megvizsgálni a jelenségek funkcióit; 5. különbséget tehetünk aszerint, hogy kinek szánják a folklorizmust; 6. „A folklorizmus a szereplvárások terméke”; Hozzáteszi azt is, hogy 7. „ha a folklorizmussal szemben a »tulajdonképpen népi kultúrára« hivatkozunk, akkor a népi kultúrát olyan zárt körbe vonjuk be, amelyben aztán az szükségszerűen a folklorizmus irányába változik”, továbbá, hogy 8. a folklorizmus a régire, az eredetire való hivatkozást tartalmazza, ugyanúgy, ahogyan az ilyen jelenségek bírálata.¹⁰

A folklorizmus felfogható kommunikációs folyamatként, amely során a népi kultúra elemei eredeti környezetükből kiemelve új környezetbe kerülnek.¹¹ Ilyen új összefüggésrendszert jelentenek a népi kultúra feltárása, kutatása révén létrehozott adatközlések és feldolgozások (tudományos folklorizmus). A népi kultúra elemei reprezentációs funkciót is betölthetnek, ahol kiválasztás után saját környezetünkben helyezük el őket. Itt a megjelenített tárgy vagy jelenség jelképként szolgál, mégpedig a népi kultúrával való együvé tartozás jelképeként (reprezentációs folklorizmus). Ilyenek a lakásban elhelyezett népi tárgyak

7 Voigt 1990. Voigt utal e kapcsolat kölcsönösségére is: A népi kultúra (folklór) és a nem folklór között kétirányú, kölcsönös kapcsolat áll fenn, ahol azt a folyamatot, amely a folklórból indul ki és a nem folklórba tart folklorizmusnak nevezzük. Ezzel szemben a folklorizálódás ellentétes irányú folyamat, amely a nem folklórból tart a folklórba.

8 Bíró 1987, 31.

9 Balogh – Fülemile 2020, 23.

10 Bausinger 1966.; Magyarul: Bausinger 1983.

11 Bíró 1987, 31, 33–44.

vagy a színpadon bemutatott néphagyományok. Számolnunk kell olyan látszólag változatlanul továbbélő gyakorlatokkal (pl. a megváltozott faluban, vagy a városba költözött falusiak körében gyakorolt „rég” szokások, babonás cselekvések), amelyek továbbműködnek, de a cselekvéssor korábbi rendszerjellege megszűnt (mindennapi folklorizmus). A hagyományhasználat jellegzetes esete a népi kultúra elemeinek (pl. népművészet, népköltészet) „magas kultúrába”, hivatásos művészetek keretébe kerülése (művészi folklorizmus). Utóbbi jelenléget szokták leggyakrabban folklorizmusnak tekinteni.¹²

A népi kultúra felhasználásával, örökségének különböző csatornákon megszerkesztett képével kapcsolatban Hofer Tamás hívta fel a figyelmet, hogy különböző korszakok néphagyomány-képei az adott időszak lenyomatai, ugyanakkor korábbi elképzeléseket is továbbvisznek: „A magyar nemzettudatnak a népi kulturális örökségre vonatkozó részét olyan falhoz hasonlíthatjuk, amelyre hasonló tárgyú plakátok több rétegét ragasztották föl, a korábbiakat részben letépték, részben átfedték, – nehéz látni melyik időszak mit is tett hozzá a kialakult képhez és a képek mögött hol is kereshetjük a történeti valóságot.”¹³

Jelen tanulmányomban a fenti folyamat egy korszakát, a népi kultúra megjelenítésének, megszerkesztésének Magyarországon az 1920-as években – a Horthy-korszak első felében – zajló folyamatait vizsgálom.¹⁴ A hagyományok felmutatásának, felhasználásának azon eseteire, típusaira szeretnék a következőkben rámutatni, ahol a vizsgált időszakban különböző állami-társadalmi rendezvényeken ezek nyilvános bemutatásra, – ha a fenti folklorizmus-típusoknál maradunk – reprezentatív funkcióba kerültek. Ezúttal nem foglalkozom részletesen a korszak tudományos megjelenítéseivel és a szorosabban vett művészi felhasználással, azonban fontos tudnunk, hogy a népi kultúra különböző csatornákon, kontextusokban való bemutatásai sok szállal összefonódtak egymással. Ezekre az összefüggésekre néhány esetben utalok is majd. Ezúttal nem térek ki az ezt az időszakot megelőző korszak ilyen jellegű törekvéseire és ese-

12. Bíró 1987, 33–44.

13. Hofer 1991, 7–8.

14. Itt most csak ezzel az 1930-as évek előtti, a Gyöngyösbokréta-bemutatók indulását megelőző időszakokkal foglalkozom.

ményeire sem (pl. a Millennium körüli ünnepi bemutatásokra¹⁵), valamint az 1930-as évektől kibontakozó és intézményesülő hagyománybemutatói mozgalmakra (Gyöngyösbokréta-mozgalom¹⁶). Ugyanakkor helyenként hivatkozni fogok az ezekkel való kapcsolatokra is.

A következőkben az 1920-as évek olyan történeti eseményeit szeretném részletesen megvizsgálni, ahol a paraszti kultúra hagyományaira közvetlen hivatkozás történt, annak elemeit valamilyen módon felmutatták. A történések feltárásánál főként az egykorú sajtó nagyszámú híradására és részben a korabeli filmhíradók mozgóképeire támaszkodom. Az egyes bemutatók esetein keresztül azt elemzem, hogy az adott időszakban a népi kultúra milyen módon jelenhetett meg a különböző ünnepi rendezvényeken, a néphagyomány mely elemeit emelték ki, és ezek milyen új összefüggésekben jelentek meg. Arra is rámutatok, hogy az ezekről szóló korabeli híradások milyen, a népi kultúrával kapcsolatos elképzeléseket tükröztek, ugyanakkor közvetítettek. Összességében az egykorú források vizsgálatával arra keresem a választ, hogy milyen a reprezentációk révén megszerkesztett „magyar népi kultúra”-kép.

A népi kultúra megjelenítésének alkalmi és kontextusai

A magyar néprajzi kutatás a néphagyományok hazai tömeges reprezentációját elsősorban az 1931-től induló Gyöngyösbokréta-bemutatókhoz köti, ugyanakkor a társadalmi-kulturális élet számos területén már ezt közvetlenül megelőzően, az 1920-as években találkozunk a népviseletek, népszokások, néptáncok rendszeres felhasználásával. Egykorú forrásainkból kirajzolódnak a magyar népi kultúra bemutatásának, korabeli megszerkesztésének gyakorlatai és a népi kultúrával kapcsolatos elképzelések.

15 Erről részletesen lásd Dóka 2017.

16 A Gyöngyösbokréta-bemutatókkal kapcsolatos tanulmányok gyűjteményét lásd Dóka – Molnár 2011. A gyöngyösbokrétás repertoár értékeléséhez: Dóka 2011., különösen 54–64.

Falukiállítások és népi bemutatók

Időszakunk jellegzetes, a népi kultúrára sokféle módon hivatkozó, a műveltség terjesztését, egységesítését, a falusi társadalom felvilágosítását célzó rendezvényei az úgynevezett falukiállítások (falufejlesztő/falufejlesztési kiállítások).¹⁷ Ezeknek a mezőgazdasági, ipari, egészségügyi és kulturális tematikákat megjelenítő kiállításoknak elsősorban a Faluszövetség¹⁸ és helyi szervezetei voltak kezdeményezői és szervezői. A Faluszövetség 1925 augusztusában Cegléden rendezett jubileumi kiállítást, ugyanekkor kiállítási mozgalmat hirdetett, amelynek keretében az ország különböző településeire falukiállításokat terveztek (Szekszárd, Hatvan, Kaposvár, Csököly, Zsámbék, Mezőkövesd, Nyíregyháza, Győr, Kóny).¹⁹ E kiállításokon a mezőgazdasági gépek és termények, valamint a vidék múltját megidéző kiállítási egységek és a rendszeresen megjelenő népművészeti tárlatok mellett különböző – főként a kiállítások megnyitóihoz kapcsolódó – ünnepségeket is terveztek. E rendezvényeken találunk különböző versenyeket (pl. sportversenyt, munkaversenyt), lovasbandériumok felvonulását és nem utolsósorban népviseleti és népszokás-bemutatókat. A népi bemutatók célja a korabeli híradások szerint a szereplők és a vendégek szórakoztatása mellett a „régí népszokások, táncok s a legtöbb helyen már levetett festői népvi-

17 Ezek a kiállítások a korszak nemzetközi falufejlesztési tárlatainak (lásd, pl. Brüsszeli falufejlesztési kiállítás – 1925), illetve általában a gazdasági, ipari, kulturális kiállításoknak – már a 19. század második felében kibontakozó – hagyományait követik. Falukiállítások Magyarországon az 1920-as évek első felében: pl. Putnok, 1922. január 5., Makó, 1922. február 9. (Népjóléti vándorkiállítások hírei. *Néptanítók Lapja*, 1922. február 16. 50.); Kaposvár, 1923. szeptember 27. (Falufejlesztési kiállítás Kaposvárott. *Vasárnap*, 1923. szeptember 23. 6. o.; Teljes sikert ígér a falufejlesztési kiállítás. *Új-Somogy*, 1923. szeptember 27. 1. o.); Dombóvár, 1923. október 6-8. (Dombóváron is lesz falufejlesztési kiállítás. *Pécsi Lapok*, 1923. október 8. 2. o.); Csurgó, 1924. december 14. (Falufejlesztési kiállítás Csurgón. *Zalai Közönlöny*, 1924. december 7. 4. o.) A Falu-szövetség a Stefánia-szövetséggel együtt renndezi új vándorkiállításait. *Új Nemzedék*, 1923. február 16. 5. o.

18 1920-ban jött létre a Falu Országos Szövetség (1922-től Falu Országos Földműves Szövetség), mely a falukérdés megismerését és a falvak gazdasági és kulturális felemelését tekintette feladatának (Erdei – Pataki 1957, 182.).

19 A faluszövetség száz kiállítása. *Budapesti Hírlap*, 1925. szeptember 3. 5. o.; Kiállítási mozgalom megszervezte. *Magyarság*, 1925. augusztus 1. 15. o.

seletek”²⁰ ünnepélyes bemutatása, megismertetése, valamint a viseletek és szokások „fenntartása” volt.²¹ Egy kisebb, 1925-ben Kónyban rendezett kiállításon a helyi iskola hat tantermében mutattak be tárgyakat, emellett állatbemutatót, tűzoltóversenyt is szerveztek, és a közönség megtekinthette a „régí kónyi verbungos tánc felújítását”.²²

A ceglédi jubileumi kiállításról az országos sajtó és a vidéki lapok is beszámoltak, és híradófilm is készült, melynek mozgóképein feltűnik a kiállítást megnyitó Horthy Miklós, továbbá népviseletes küldöttségek is.²³ Az esemény politikai reprezentációs és propagandisztikus vonásai a kormányzó megjelenésével és az erről beszámoló filmhíradóval is jól tetten érhetőek. A Cegléd város ünnepi hetét bezáró ünnepélyről a korabeli sajtóban részletesen olvashatunk. A rendezvényen különböző látványosságok között (állatdíjazási verseny, kocsi- és lóverseny, vadászverseny) feltűnik egy szokásbemutató is: „A közönség által legjobban várt jelenet zárta be az ünnepsorozatot, a teljes hűséggel előadott alföldi leányrablás. A vígan mulatozó násznép közé eredeti öltözékű rablók törtek be, akik felkapták a megszeppent menyasszonyt és elszárguldottak vele az óriási méretű szintéren. A násznép is lóra kapott, a mesterien feldíszített szekerek is megindultak, és olyan hajsza kerekedett a nagy pályán, mintha nem is előadás, hanem valódi leányrablás zajlott volna le a nézők szemei előtt.”²⁴

Az 1920-as években a népművészet és népviselet nyilvános megjelenítése és megszerkesztése szempontjából kiemelkedő eseményt jelentett az 1925. szeptember 6-án megrendezett, a helyi iparkiállításához kapcsolódó soproni „népviselet-nap”. A rendezvény turisztikai látványosságot ígért, mely sok turistát vonz majd Sopronba.²⁵ Emellett néprajzi ismeretterjesztő célokat szol-

20 Kiállítási mozgalom országszerte. *Magyarság*, 1925. aug. 1. 15. o.

21 A faluszövetség száz kiállítása. *Budapesti Hírlap*, 1925. szeptember 3. 5. o.

22 A faluszövetség száz kiállítása. *Budapesti Hírlap*, 1925. szeptember 3. 5. o.; A kónyi verbunkkal kapcsolatos hagyományalkotási folyamatok láthatóan már ekkor elindulnak, és a tánc használatának későbbi története is nyomon követhető. Ehhez lásd Eitler 2018, 225–242.

23 A Faluszövetség századik kiállítása Cegléden. *Magyar Híradó* 80. 1925. augusztus

24 Hogyan folyt le a ceglédi ünnepségek záróünnepélye. *Szózat*, 1925. szept. 11. 9. o.

25 Népviseleti nap. *Budapesti Hírlap*, 1925. augusztus 28. 8. o.

gált. Olyan ünnepséget terveztek, ahol Sopron megye falvai bemutatják „a néprajzi szempontból is különös értékkel bíró” népviseleteiket és népszokásaikat.²⁶ A népviseleti nap célkitűzései között olvashatjuk, hogy a bemutatóval ösztönözni akartak a hagyományok ápolására és megbecsülésére is.²⁷ A zenés-énekes népviseletes felvonulást, népszokásbemutatókat (főként lakodalom-bemutatókat) és népviseleti versenyt is magába foglaló rendezvényről bőséges forrásanyag maradt ránk, mely arról is tanúskodik, hogy a soproni népviseleti nap jelentős eseménye volt az időszaknak. Amellett, hogy a sajtó beharangozta a rendezvényt és beszámolt az eseményekről, a korabeli néprajzi kutatás is figyelemmel kísérte. A néprajzkutató, Gönyey Sándor a Magyar Néprajzi Társaság folyóiratában, az *Ethnographiában* (a *Magyarság* című újság cikke nyomán) részletesen beszámolt a népviseletes felvonulásról, versenyről és népszokásbemutatókról. Az írásban olvashatunk Ágfalva, Szany és Kapuvár előadásáról:

„A kora délután nagy tömegek gyűltek össze a felvonulás útvonalain. A versenyben szereplő faluk külön vonata csak négykor érkezett meg. Ágfalva rezesbandája fogadta őket a peronon. A rendezőbizottság, élén Szóka István főszolgabíróval, csoportokba állította az érkezőket, előre megállapított sorrend szerint. Az élen Szany község haladt. Pirosmellényes, gatyás gyermekserег húzott egy rudat, a rúd végén egy kerék forgott vízszintesen, a keréken két bábu állt, népviseletben, egymás kezét fogva. És amint a kerék vízszintesen fordult, vele együtt ők is forogtak. Az egész utca rajtuk nevetett. [...] A kerék után árvalányhajas legények lépkedtek piros és sárga zsinórral díszített mellényben, leányok és asszonyok fehér-piros népviseletben. Ritkábbnál, ritkább rábaközi nótákat énekeltek. E község felvonulását Szily István körjegyző rendezte. [...] Az ágfalviak libasorban jöttek, lakodalmas menetet ábrázolva. [...] Nagy csodálkozást ébresztett Kapuvár felvonulása. A legénység vezette színes sallangokkal díszített borosüvegekkel. Ez a falu is lakodalmas menetet mutatott be, a férfiak »pillangós mellényben« árvalányhajjal, vőfélybokrétás »asztrigán«

26 Népviseleti nap. *Budapesti Hírlap*, 1925. augusztus 28. 8. o.

27 Népviseleti nap Sopronban. *Pesti Hírlap*, 1925. augusztus 28. 9. o.

sapkával jöttek, a menyecskéken pillangós kobak²⁸, lángpiros cipő, csattos öv, babos harisnya volt. [...] Cifrábbnál-cifrább rigmusokat énekeltek, kalácsdarabokkal dobálták egymást.”²⁹

A felvonuláson részt vettek még a harkaiak horvát népviseletükkel, a csornaiak szintén helyi viseletükben „táncolva, rikoltva”, a balfiak lakodalmi menettel. A felvonuló csoportok a soproni Erzsébet-kertbe érkeztek, ahol a rendezők egy szalmafüdeles „rábaközi házat” építettek fel. Ez előtt folytak a lakodalmi szokás- és táncbemutatók. Itt a csornaiak a násznagy rigmusát követően álmenyasszonyt adtak ki: „Sok móka után egy sánta boszorkánynak maszkírozott lepedőbe csavart suhancot löktek ki a házból [...] alkudozás, míg végre megjelent a menyasszony. Amikor aztán Kocsis Marci násznagy megrendelte a csárdást.”³⁰ A balfiak is lakodalmi szokásokat és ennek keretében kakasütést jelenítettek meg. Az ágfalvi németek félkörbe állva „Wermentancot”³¹ táncoltak, majd a menyasszony és a vőlegény polka tánca következett, végül egy „Bursch mit ihren Mädeln” nevű táncot mutattak be. A kapuváriak jelenetében „a menet a menyasszony háza elé vonult, a legények körbeálltak. Mindegyik gyertyát vett a kezébe, meggyújtották, kívülről a lányok állták körül őket. Nótázva kezdtek bele a lassú gyertyástánca. Így kicsalták a nyoszolyólányt és a menyasszonyt, majd a vőlegényt. Aztán megkezdődött a csárdás.”³² A népszokásbemutatók végeztével csornai és kapuvári lányok lakodalmi kalácsot (kalinkót) nyújtottak át az előjáróknak, majd este közösen külön táncmulatságot tartottak.

Az egykorú újságcikkek szerint a soproni rendezvény jelentős szórakoztató esemény volt: „A vasárnapi népviseleti bemutaton Sopron megye hat községéből több mint ezer ember vett részt. Egész Sopron népét az utcákra csalta ki a ritka látványosság, amely színes váltakozásokban mutatta be a magyar és a német népviseleteket és népszokásokat. A népviseleti verseny a városi sétátéren

28 női főkötő

29 Ébner 1925, 189.

30 Ébner 1925, 190.

31 *Werbentanz* német 'verbunk'

32 Ébner 1925, 190.

folyt le óriási közönség jelenlétében.”³³ Az előadott szokásokat és táncokat, a felvonultatott népviseleteket és a közönség előtt elénekelt „ritkábbnál ritkább rábaközi nótákat” a korabeli híradások a falvak és a vidék „eredeti” hagyományaiként harangozták be. Ugyanakkor a népviseleti napot egy újabb „kitalált hagyományt” követve a falvak versenyeként rendezték meg, és a bemutatók értékelésére bírálóbizottságot kértek fel. A zsűri döntése értelmében első lett Kapuvár – Garta, második Csorna, Balf és Ágfalva, harmadik Szany és Harka.³⁴ A soproni bemutatóról nemcsak újságcikkek jelentek meg, hanem filmhíradó is készült (*Népviseleti bemutató Sopronban*).³⁵ A Nemzeti Múzeum Néprajzi Tárának kiküldöttjeként jelen levő Gönyey Sándor az *Ethnographia*-beli beszámoló mellett fényképeket és filmet is készített az alkalomról.³⁶

A fenti események révén a népi kultúra kiválogatott lokális elemei új (pl. politikai, turisztikai, néprajzi) kontextusokba kerültek. A bemutatók és a verseny mellett az újságcikkek és a híradófilm, valamint a tudományos leírások maguk is továbbszerkesztették és terjesztették a szanyi, kapuvári, csornai stb. „hagyományok” szervezők és maguk a falvak lakói által megkomponált „képeit”.³⁷

33 A soproni népviseleti bemutató. *Magyarság*, 1925. szeptember 8. 9. o.

34 A soproni népviseleti bemutató. *Magyarság*, 1925. szeptember 8. 9. o.; Kapuvár–Garta, Csorna, Balf és Ágfalva nyerte a népviseleti versenydíjakat. *A nép*, 1925. szeptember 10. 5. o.

35 Népviseleti bemutató. *Dunántúl*, 1925. szept. 6. 1. o.; Népviseleti bemutató Sopronban. *Magyar Híradó* 83. 1925. szeptember; A filmnek sajnos nem maradt fenn kópiája, de dokumentumaiból tudunk a bemutatott jelenetekről. Inzertek: 1. Népviseleti bemutató Sopronban, 2. A felvonulás, élén a szanyi karnevál látványos kocsjával, 3. Az első díjat nyert kapuvári csoport felvonulása, 4. Csorna lakodalmi menete a menyasszonyi házhoz érkezik, 5. A jegyespár, 6. Lakodalmi tánc

36 E fotókból megjelentek képek az *Ethnographiában* (*Ethnographia*, 1925. 190.); A korabeli filmezésről lásd Gönyey Sándor: A Gyöngyös-bokréta története. é. n. (kézirat) Néprajzi Múzeum Etnológiai Archívum 5771. Gönyey e filmje tudtommal nem maradt fenn.

37 Fülemlé Ágnes a hagyományos viseletek 20. századi alakulása kapcsán hívja fel a figyelmet, hogy „a kívülről jövő hatások, biztatások, a parasztságról alkotott kép a hivatalos politikában, közgondolkodásban, kultúrában természetesen hatással van a parasztság közérzetére, önértékelésére, ambícióira.” (Fülemlé 1991, 69.) A kívülről jövő érdeklődés és a helyi tánc hagyomány alakulásának összefüggéseire többek között Karácsony Zoltán mutatott rá a kalotaszegi legényes példáján (Karácsony 2001.). A falusi tánc kultúra színpadiasításának kérdéseit Kürti László is felveti szintén a kalotaszegi legénnyel kapcsolatban (Kürti 2014.).

1. kép. „Motolla, tavaszi gyermekjáték Szanyról”. Soproni népviseleti verseny, 1925. szeptember 6.

2. kép. Kapuvári lakodalmos menet. Viszik a lakodalmi kalácsot. Soproni népviseleti verseny, 1925. szeptember 6.

Az 1920-as évek második felében a Faluszövetség sorra szervezett a vidéki településeken falukiállításokat, amelyeken az eddigre meghonosodott „kitalált hagyománynak” megfelelően népi (népviselet-, népszokás-, néptánc-) bemutatók is zajlottak. 1926. augusztus 5. és 10. között Gödöllőn a Premontrei Gimnáziumban rendezett kiállítást a Gödöllői Járási Közművelődési Egyesület és a Faluszövetség. Az eseményt Habsburg József főherceg nyitotta meg, és a kiállításhoz (egyházművészet, hadtörténet, gazdaság, ipar, vadászat, erdészet és méhészet, háziipar, néprajz) kapcsolódóan itt is „népviseleti bemutatót” szerveztek.³⁸ Kiállítási útmutató³⁹ is megjelent, valamint az újságok fényképeket⁴⁰ is közöltek a rendezvényről. Filmhíradó is beszámolt az eseményről (Népművészeti- és kulturális kiállítás Gödöllőn: 7. József kir. [ályi] herceget vitéz Endre László és Nagy Sándor festőművész fogadják, 8. Csendélet a kiállításból, 9. Népviselet a gödöllői járásban).⁴¹ 1927. augusztus 14-től 17-ig Baracson rendezte meg kiállítását a Faluszövetség, ahol a megnyitón lakodalmas menet felvonulását – „három festői lakodalmas menet”, egy magyar (visontai, komlósi), egy német (szuloki) és egy horvát (potonyi, lakócsai) – bemutatását is tervezték.⁴² A kiállítással kapcsolatosan sor került sportversenyekre, gyermekszépségversenyre, mezőgazdasági versenyekre is. A korabeli filmhíradó erről az eseményről is beszámolt.⁴³

1928. augusztus 11-től 15-ig újra a Rábaközben rendezett a Faluszövetség „falufejlesztési kiállítást”. A korabeli hírek szerint Kapuvár és a kapuvári járás anyagaiból a kapuvári iskola tantermeiben és udvarain gazdasági, kereskedel-

38 Egy vagonra való gazdasági géppel díjazzák a gödöllői kiállítás nyerteseit. *Nemzeti Újság*, 1926. augusztus 5. 4. o.

39 *A Gödöllői Járási Közművelődési Egyesület és a Falu-Szövetség Kiállításának Útmutatója*. Gödöllő, 1926. augusztus hó 5–10. Összeállította Dettár György.

40 „Cinkotai és kerepesi leányok sorsfala a Faluszövetség gödöllői kiállításának megnyitásán”, „Mogyoródi mátkapárok a gödöllői kiállításán”, „Csömör község kiállítása egy mátkapárral és a násznéppel népviseletben”, „Kerepes község Blaháné szobája, benne egy kerepesi mátkapár népviseletben” (*Vasárnap*, 1926. augusztus 15. 1. 3. 7. o.)

41 Népművészeti- és kulturális kiállítás Gödöllőn. *Magyar Híradó* 129. 1926. augusztus

42 Három festői lakodalmas menet felvonulása közben nyitják meg a barcsi kiállítást. *Somogyi Újság*, 1927. július 13. 2. o.

43 A Faluszövetség kiállítása és a Széchenyi nemzetség sportversenyei Baracson. *Magyar Híradó* 182. 1927. augusztus

mi, kulturális, háziipari és népművészeti tárgyú kiállítást rendeztek.⁴⁴ A rendezvényt a település zászlókkal feldíszített főterén ismét József főherceg nyitott meg, aki kíséretével a dízsátorban foglalt helyet.⁴⁵

3. kép. Tánc viseletben Kapuváron a templomnál. József főhercegnek mutatják be a táncot. Elöl táncol Kiss Vámosi József és Udvardi Margit. Kapuvár, 1928. augusztus 14.

44 A kapuvári kiállítást nagy ünnepséggel nyitotta meg József főherceg. *Nemzeti Újság*, 1928. augusztus 14. 4. o.

45 Mezőgazdák tudósítója. A kapuvári mezőgazdasági kiállítások programja. *Új Barázda*, 1928. augusztus 12. 10. o.; A kapuvári mezőgazdasági kiállítás. *Új Barázda*, 1928. augusztus 14. 1–2. o.

Ez alkalomból is szerveztek „népviseleti ünnepséget” Sopron vármegye és a Kapuvári járás vezetőinek közreműködésével.⁴⁶ A tervek szerint külön ünnepi esemény volt az erre a célra berendezett főtéren a kapuváriak népi bemutatója: felvonulás „ma is őrzött drága és néprajzi nézőpontból rendkívül értékes” népviseletekben, a „rég Magyar szokások szerint” megrendezett lakodalmi menet és a „Kapuvárott még ma is táncolt” verbunkos és más „rég ős Magyar táncok” előadása.⁴⁷

4. kép. Verbunkos tánc. Kapuvár, 1928.

46 Népviseleti ünnepségek Kapuvárott. *Pécsi Napló*, június 23. 5. o.; Népviseleti ünnepségek Kapuvárott. *Dunántúl*, 1928. június 28. 4. o.; Népviseleti felvonulás Kapuvárott. *Budapesti Hírlap*, 1928. július 8. 16. o.

47 Népviseleti felvonulás Kapuvárott. *Budapesti Hírlap*, 1928. július 8. 16. o.

5. kép. Menyecske hímzett fehér fejkendőben. Kapuvár, 1928.

6. kép. Menyecske selyemrojtú fejkendőben. Kapuvár, 1928.

7. kép. Leányhajviselete. Kapuvár, 1928.

Később az újságok részletesen beszámoltak az ünnepségről: „Külön fénypontja volt a kiállításnak és az ünnepségnek a híres kapuvári lakodalom és a még itt divatos toborzó tánc bemutatása, melynek összeállítását és bemutatását nagy munkával és körültekintéssel Wallisch Jenő dr. plébános végezte. Hatalmas lakodalmos menet vonult fel a főherceg elé, a pompás színdús kapuvári népviseletben, kurjongatva, boros-flaskókkal, kalácsokkal és perecekkel, majd 50 pár zeneszóra táncolta el a híres hagyományos toborzó-táncot, mely után a főhercegnek kapuvári varrottas lajbit és fejkendőket adtak ajándékba.”⁴⁸ A sajtóban megjelent híradásokban azt is olvashatjuk, hogy a bemutatott viselet „már kihalófélben van, mert nem kultiválják”⁴⁹ Délután a vitnyédi rétre szerveztek programokat. A rendezvény keretében ló- és kocsiversenyt, tenyészállat-kiállítást, tűzoltóversenyt, gyermek szépségversenyt, úszó- és kerékpárversenyt, mezőgazdasági és (rakodó, ökörhajtó, szalmarakó, zsákoló stb.) munkaversenyt terveztek.⁵⁰ A kapuvári kiállítás eseményeit is bemutatta a korabeli filmhíradó „Mezőgazdasági munkaverseny a »Faluszövetség« kapuvári kiállításán” címmel (Inzertek: 6. Újszerű érdekes verseny a »Faluszövetség« Kapuvárott rendezett kiállításán. Mezőgazdasági munkaverseny. 7. Kapuvári jellegzetes ősi magyar típusok. 8. Kapuvári toborzó tánc).⁵¹ A filmen sztereotipizáló, idilli kapuvári népi életképeket (kútból vizet merő viseletes nőt, kapuvári utcaképet, pipázó viseletes férfiakat, falusiak csoportját), továbbá női fej- és hajviseleteket láthatunk. A viseletek mellett a filmen a táncbemutató képei is felvillannak, a férfiak körben verbunkot járnak, körben mögöttük nők táncolnak, majd csárdást táncoló párokat láthatunk. E mozgókép és a korábban idézett filmek is jól szemléltetik, hogy e korszakban a filmhíradó a népi kultúra új közegévé és tömeges reprezentációjának jellegzetes típusává vált. A híradófilmek a magyar népi kultúra képének korabeli megszerkesztési folyamataiban jelentős szerepet játszottak.

48 A kapuvári kiállítást nagy ünnepséggel nyitotta meg József főherceg. *Nemzeti Újság*, 1928. augusztus 14. 4. o.

49 A kapuvári kiállítást nagy ünnepséggel nyitotta meg József főherceg. *Nemzeti Újság*, 1928. augusztus 14. 4. o.

50 Augusztus 12-én nyílik meg a kapuvári kiállítás. *Budapesti Hírlap*, 1928. július 18. 10. o.

51 Mezőgazdasági munkaverseny a „Faluszövetség” kapuvári kiállításán. *Magyar Híradó* 236. 1928. augusztus

Ugyanezekben a hetekben a Tolna megyei Tamásiban a Faluszövetség újabb kiállítására került sor. A kiállításához kapcsolódó viseletbemutató képei mint a magyar népi kultúra megjelenítései ezúttal is feltűnnek majd a korabeli filmhíradóban.⁵²

„Igazi matyók” lakodalma Budapesten

Végigtekintve az 1920-as évek néphagyomány-bemutatóin látjuk, hogy – a millenniumi ünnepekhez hasonlóan – a felhasználás és a nyilvános reprezentáció szempontjából a népi kultúra egyik legnépszerűbb jelensége a lakodalom volt. A falukiállítások népi lakodalmi jelenetein túl feltűnik még egy lakodalombemutató, a Budapesten 1926. június 20-án előadott úgynevezett „Matyólakodalom”. Tudjuk, hogy nem előzmények nélküli ez az esemény, a millenniumi rendezvények népi ünnepeinek is éppen a mezőkövesdi lakodalom jelentette az egyik kiemelkedő programját.⁵³ Az 1926-os „Matyólakodalom” kapcsolódott a fővárosban ekkor megrendezett Nemzetközi Embervédelmi Kiállításához, ahol a magyar vidék szociális és kulturális kiállításokkal – ezek között Mezőkövesd népművészeti „ritkaságait és jellemző darabjait” bemutató tárlattal – szerepelt.⁵⁴ A „Matyólakodalom” azonban kilépett a kiállítás keretei közül, és egész napos, színes programokat ígérő önálló produkcióvá vált, amelytől mint vállalkozástól szervezői külön anyagi hasznot remélhettek. Itt a hagyománybemutató elüzletiesedésének, a népi előadáshoz kapcsolódó gazdasági haszonszerzésnek is egyértelműen tanúi lehetünk.⁵⁵

52 A Faluszövetség Tolnatamásiban rendezett kiállítása. *Magyar Híradó* 239. 1928. szeptember. 4. Érdekes tolnavármegyei hajviseletek.

53 Lásd részletesebben Dóka 2017, 34–51. A matyó lakodalom néprajzi látványossággá válásáról: Fügedi 1989, 313–328. Általában a matyó népművészet megszerkesztéséről lásd Fügedi 1997.

54 Matyólakodalom Budapesten. *Pesti Hírlap*, 1926. június 22. 10. o.

55 Mint láttuk az üzleti szempontok jelenlétére már Bausinger is felhívta a figyelmet (Bausinger 1966).

A korabeli híradások szerint az eseményhez egy mezőkövesdi házasulandó párt, Bán Borbálát és Pető Józsefet, valamint kétszáz főnyi násznépét utaztattak Budapestre a község elöljáróinak vezetésével, hogy „matyólakodalom keretében a matyók népviseletét és népszokásait bemutassa a főváros közönségének”.⁵⁶ A matyók vasárnap reggel érkeztek a Keleti pályaudvarra, és – miután „ünnepi díszbe” öltöztek – átvonultak a Városligetbe, ahol a Jáki templomban misén vettek részt. Ezt követően az Embervédelmi Kiállítás területére mentek, ahol a Zenepavilonban sor került a polgári esketésre: „Itt Havas Károly VI. ker.[ületi] anyakönyvvezető Augusztá kir.[ályi] hercegasszony és Lukács György nyug.[almazott] miniszter jelenlétében összeadta a fiatal matyópárt. Dr. Zsóry Lajos főszolgabíró és a községi főjegyzők szerepeltek tanúként. A királyi hercegasszony üdvözölte előbb az új párt, majd Gáspár József mezőkövesdi gazda kívánt nekik boldogságot és istenáldást.”⁵⁷ Ezt követően megebédeltek, szintén a kiállítás területén. Innen indult délután a mezőkövesdi násznép, hogy Budapest utcáin végigvonulva bemutassák „díszes” ünnepi viseleteiket az érdeklődőknek. Végül este 7 óra körül a Margit-szigetre, a MAC (Magyar Atlétikai Club) pályájára mentek, ahol Kiss László mezőkövesdi plébános a tribünökön ülő és a sportpályán összegyűlt nézők előtt összeadta őket.⁵⁸

A szervezők a margitszigeti bemutatóra külön jegyeket árultak, és színes programokat ígértek a matyó népi kultúra különböző elemeinek bemutatásával: „Festői felvonulás fúvós zenekarral. Az ifjú pár megesketésének színpompás szertartása. Lakodalmi játékok. Népszokások bemutatása. Matyódalárda. A menyasszony ágyának ceremóniás átkísérése a vőlegény házába. Filmfelvételek. Este 9 órakor lakodalmi vacsora az alsószigeti vendéglő összes helyiségeiben. Tánc és játékok reggelig. Matyóételek.”⁵⁹ Utóbbi, lakodalmi szokásokat megelevenítő programok a korabeli források szerint elmaradtak a sportpályát idővel eluráló fejtelenség és elégedetlenség miatt. A hirdetések tükrében a mezőkövesdiek 9 órára a margitszigeti Alsó Vendéglőbe tervezett lakodalmi vacsoráját és mulatságát is látványosságnak számíthatták.⁶⁰

56 Matyólakodalom Budapesten. *Pesti Hírlap*, 1926. június 22. 10. o.

57 Matyólakodalom Budapesten. *Pesti Hírlap*, 1926. június 22. 10. o.

58 Matyólakodalom Budapesten. *Pesti Hírlap*, 1926. június 22. 10. o.

59 Matyólakodalom vasárnap a Margitszigeten. *Pesti Hírlap*, 1926. június 16. 14. o.

60 Matyó lakodalom a Margitszigeten. *Budapesti Hírlap*, 1926. június 19. 8. o.

Jól tükrözik a sajtóban megjelent beszámolók, hogy a „Matyólakodalom” jelentős részben a látványos viseletek bemutatását szolgálta. Az egykori újságcikkek részletesen ismertették a budapesti utcákon vonuló mezőkövesdiek menetét, a nők és férfiak viseletét:

„[A Berliini téren] gyülekeztek a kövesdi lányok, menyecskék és a fiatal legények, akiknek ráncos gatyáját, hímzett kötényét és dolmányát, de különösen a kürtő alakú árvalányhajas fekete kalapját csak úgy megbámulták, mint a leányok és menyecskék díszes ingvállát. [...] [A menetben] elől a bíró meg az árvalányhajkalapos, ferencjósakabátos kántor, mögöttük kettesével a legények majd fején menyasszonyi koszorúval a barnahajú, barnaszemű, helyesarcú Bán Borbála, aztán a leány és asszonysereg, mögöttük pedig az öregasszonyok és öregemberek nagy csoportja.”⁶¹ A „Matyólakodalom” előzményére (az ezredéves országos kiállítás alkalmával bemutatott mezőkövesdi lakodalomra) maguk a korabeli cikkek is utalnak (pl. „Harminc év után újra matyó-lakodalom lesz a Városligetben”), ezzel is alátámasztva a rendezvény jelentőségét, hovatovább folytonosságát. Azt is olvashatjuk, hogy a lakodalmas nép egy része már a millenniumi matyó lakodalomban is szerepelt, akkor legényként, leányként, most idős emberekként.⁶² Ugyanígy a múlt és jelen összekötését – és ezzel a matyó lakodalom „kitalált hagyományának” tradícióként való bemutatását szolgálta –, hogy az újságok hangsúlyozták, hogy a kiállításon az esketés után „a második az üdvözlők sorában az a Gáspár József mezőkövesdi gazda volt, akit 30 évvel ezelőtt a Millenáris kiállítás területén eskettek össze”.⁶³

A budapesti „matyó lakodalom” többféle összefüggésben jelent meg, és különböző célokat szolgált. Mindenekelőtt az Embervédelmi Kiállítás matyó tárlatának élő néprajzi illusztrációja kívánt lenni: „A kiállításon a mezőkövesdi motívumok is szerepelnek és az eziránti érdeklődés felkeltésére és közvetlen bemutatására a mezőkövesdiek egy eredeti matyó-lakodalmat terveznek”.⁶⁴ Pro-

61 Kétszáz igazi matyó a budapesti matyó lakodalmon. *Az Est*, 1926. június 22. 4. o.

62 Harminc év után újra matyó-lakodalom lesz a Városligetben. *Színházi Élet*, 1926. 22. sz. 56–58. o.

63 Kétszáz igazi matyó a budapesti matyó lakodalmon. *Az Est*, 1926. június 22. 4. o.

64 Mezőkövesdi lakodalom az Embervédelmi kiállításon. *Miskolci Napló*, 1926. június 18. 7. o. Az egészségügyi, pedagógiai, szociális témákat feldolgozó nemzetközi tárlat az ember-

pagandisztikus vonásaira, ugyanakkor néprajzi reprezentációs célkitűzésekre is utal az 1926-os „Matyólakodalom Budapesten” című filmhíradó (Inzertek: 22. Matyólakodalom Budapesten. 23. A násznép távozik az ünnepi miséről. 24. A polgári esküvő. 24a. A Magyar-Holland Biztosító Társaság életbiztosítási kötvényét a holland konzul leánya átnyújtja az új párnak, Augusztia kir.[ályi] hercegasszony jelenlétében. 25. A lakodalmi menet. 26. A menyasszony. 27. A vőlegény. 28. Az egyházi esküvő. 29. Lakodalmi tánc).⁶⁵

Tudjuk, hogy a 19. századtól nyomon követhető, ahogyan egyes vidékek népviselete, népi kultúrája „országos hírnévre” tett szert, „nemzeti jellemvonások” megtestesítőjévé, nemzeti jelképpé vált.⁶⁶ Ennek egyik hazai látványos példája éppen a matyó népművészet felfedezése és nemzeti rangra emelkedése. A mezőkövesdi népművészeti kiállítás⁶⁷ megnyitóján vagy – mint majd látjuk – a Szent István-nap ceremóniáján a kormányzó jelenlétében megjelenő matyókkal a matyó népviselet, népi kultúra a nemzeti, állami reprezentáció folyamába került. Az 1926-os budapesti kiállításon és lakodalombemutatóon, az egyes Szent István-napi ünnepi ceremóniákon és a mezőkövesdi helyi bemutatókon a mezőkövesdiek nem csupán a matyó népi kultúrát képviselték, hanem a magyar nép szimbolikus megtestesítőjeként, népművészetük a magyar népművészet reprezentánsaként és végső soron nemzeti jelképként jelent meg. Az újságok mezőkövesdi viseletet ábrázoló fényképei és a jó néhány matyókat megjelenítő korabeli híradófilm⁶⁸ is a matyó népi kultúra használatának, reprezentatív funkciójának jellegzetes példái. Az ünnepi, nemzeti funkciók mellett azt is látjuk, hogy a matyó hagyományok időszakunkban szórakoztató produk-

védelem szükségességének gondolatát igyekezett megismertetni, népszerűsíteni. (Lukács György: *Budapest és a magyar föld. „Az ember”. Nemzetközi Embervédelmi Kiállítás tájékoztatója 1926 május–augusztus.* Globus Nyomdai Műintézet R.-T. Budapest, 1926.)

65 Matyólakodalom Budapesten. *Magyar Híradó* 122. 1926. június

66 Hofer 1991, 7.

67 A kiállításról lásd többek között: A Kormányzó a mezőkövesdi matyó háziipari kiállítás megnyitóján. *Szózat*, 1923. május 30. 6. o.

68 Matyólakodalom Budapesten. *Magyar Híradó* 122. 1926. június; Szent István-napi körmenet Budapesten. *Magyar Híradó* 131. 1926. augusztus; Húsvéti locsolás a matyók fővárosában, Mezőkövesden. *Magyar Híradó* 267. 1929. április; Testvérpárok kettős lakodalma Mezőkövesden. *Magyar Híradó* 302. 1929. december és a sor az 1930-as évektől tovább folytatódik.

cióvá, „népművészeti fogyasztási cikké”, népszerű turisztikai látványossággá is váltak. Jól példázzák ezt a fenti „Matyólakodalmom” vagy a Mezőkövesdre szervezett kirándulások, külföldiek látogatásai.⁶⁹

Szent István-napi „búzaünnep” és viseletes küldöttségek

A Horthy-korszak egyik legjelentősebb nemzeti eseményét az évente megrendezett Szent István-napi ünnepségsorozat jelentette. Korszakunkban ez válik a nemzeti reprezentáció kiemelkedő eseményévé, egyben a népi kultúra (különösen a népviseletek) jelképszerű felmutatásának legfőbb alkalmává. Az egykorú forrásokban jól nyomon követhető, ahogyan a népi kultúra elemei bekerültek, valamint egyre nagyobb szerepet kaptak a Szent István-napi rendezvények ünnepi kifejezőeszközei között.⁷⁰ Az 1920-as években – a politikai-ideológiai környezettel és szándékokkal, a magyar népi és nemzeti értékek előtérbe kerülésével és hangsúlyozásával összefüggésben – a Szent István-nap egyházi (mise, körmenet), valamint politikai eseményei egyre inkább népművészeti bemutatókkal egészültek ki. Az 1920-as évek közepén egyértelműen megfogalmazódott a szándék, hogy a rendezvény világi, „nagyszabású nemzeti” ünneppé váljon, továbbá hogy a turizmust – ugyanakkor az állami reprezentációt – célozva a „külföld érdeklődését is kiváltsa”.⁷¹ Ennek érdekében egész hetes ünnepségsorozatot terveztek, melyen sportünnepek és egyéb látványosságok mellett a magyar népviseletet és népszokásokat is be kívánták mutatni.⁷² Ennek szellemében az 1926. évi Szent István-napi körmeneten népviseletes küldöttségek is felvultak a Faluszövetség szervezésében.⁷³ Az egyes falvak képviselői szervezeten

69 Lásd, pl. „A svájciak Mezőkövesden” (*Pesti Hírlap*, 1925. szeptember 29. 5. o.); „Diszlakoma és kirándulás az észt vendégek tiszteletére” (*8 Órai Újság*, 1925. augusztus 11. 7. o.).

70 A Szent István napi rendezvények kritikai megközelítését, elsősorban a politikai felhasználás szemszögéből kiinduló elemzését lásd Kovács 2006.

71 Világra szóló Szent István-hetet... *Budapesti Hírlap*, 1926. május 11. 3. o., 5. o.

72 Világra szóló Szent István-hetet... *Budapesti Hírlap*, 1926. május 11. 3. o., 5. o.

73 Népviseleti küldöttségek részvétele a Szent István napi ünnepségeken. *Mezőgazdák*, 1926.

utaztak Budapestre, és ingyen elhelyezést kaptak az ünnep idejére, hogy részt vegyenek a népviseletes menetben. Egy 1926. augusztusi híradófilm megörökítette a körmenetben résztvevő küldöttségeket is. A film felirata szerint a Faluszövetség harminc faluja vonult fel, ezek között Sárosd (Fejér vármegye), Rád (Nógrád), Kapuvár (Sopron), Ócsény (Tolna), Kátoly (Baranya), Buják (Nógrád), valamint ormánságiak, Pomáz (Pest), Lőrinci (Nógrád) és Mezőkövesd (Borsod) csoportjai. A küldöttségek falujuk népviseletében, településük nevét feltüntető táblákkal vonultak a menetben.⁷⁴ Az ilyen népviseletes felvonulások a települések/országok nevét megjelenítő táblákkal a „kitalált hagyományok” tartósan fennmaradó gyakorlatai lesznek.

1927-ben nem csupán a körmenetben jutott szerep a népviseletben megjelenő falusiaknak, hanem a Szent István-napi rendezvény részeként a Faluszövetség külön úgynevezett „búzaünnepet” tartott a budai Várban népviseletes csoportok részvételével. A települések képviselői augusztus 20-án, szombaton kora reggel gyülekeztek az Országház téren, majd fél 9-kor elindult a menet, amelyben az ország különböző vidékeinek küldöttségei vonultak fel. Egy korabeli újságcikk szerint „különösen feltűntek a besenyőtelkiek ötszázéves nemesi viseletükben, a lőrinciek leányküldöttsége hófehér menyasszonyi ruhában, ősi viseletben lévő fiatalemberekkel, csökölyiek, csongrádiak, hajdúsámsoniak, mezőkövesdiek, budaörsiek, tataiak, csobádiak, apciak, nagykőrösiek, nógrádiak és gombaiak tarkaszínes viselete”.⁷⁵ A Szent István-nap egyházi ceremóniái után a települések díszmagyarba és népviseletbe öltözött képviselői a kormányzó, Horthy Miklós elé járultak és egy-egy búzakoszorút ajánlottak fel neki, melyet Horthy szónoklat keretében köszönt meg.⁷⁶ Az egykorú beszámoló szerint koszorút hoztak Tolna vármegye, Szentes, Sátoraljaújhely, Csököly, Besenyőtelek, Pest vármegye, Mezőhegyes, Borsod vármegye, Szikszó, Szatmár vármegye, Fehérgyarmat,

augusztus 15. 84. o., Népviseleti küldöttségek részvétele a Szent István napi ünnepségeken. *Új-Somogy*, 1926. augusztus 6. 2. o.

74 Szent István-napi körmenet Budapesten. *Magyar Híradó* 131. 1926. augusztus.

75 Páratlan fénnel ünnepelte meg a főváros és az ország népe Szent István napját. *Magyarország*, 1927. augusztus 23. 5-6. o.

76 A ceremónia a falusi aratóünnep azon szokását idézi, amikor az aratók búzakoszorút kötöttek, amit a gazdának vagy falusi előjáróknak átadtak.

Veszprém vármegye, Balassagyarmat, Tata-Tóváros küldöttségei.⁷⁷ A koszorút felajánló képviselőket falusi csoportok követték „eredeti” viseletben. A hírek szerint a népviseletes felvonuláshoz „a falu színes, nemzeti érzéstől mintázott ruhái kerültek elő a szekrényekből, hogy Szent István-nap fényét még jobban emeljék. Minden egyes faluszövetségi küldöttség valósággal látványosságzámba ment, úgy hogy a székesfőváros közönsége osztatlan elismerésben részesítette és szeretetével fogta körül vidéki testvéreit”.⁷⁸ E rendezvényeken a népviseletek új összefüggésrendszerben jelentek meg, sokféle jelentést hordoztak. A Szent István-nap különböző ünnepein az egyes falvak viseletei ünnepi kifejezőeszközként, ugyanakkor szórakoztató látványosságként tűntek fel. Emellett, mint fentebb a búzakoszorú átadásának ceremóniájánál látjuk, az ünnepi mozzanatok a népviseletek politikai használatáról is tanúskodnak. Számolhatunk – ahogyan a fenti idézetben olvashattuk – a vidék reprezentálásával, a város és falu társadalmi egységének kifejezésével, ugyanakkor a „búzaünnep” jelenetei a „magyar falu népének” a kormányzó, Horthy iránti tiszteletadását is demonstrálták.

A Szent István-nap és a népi kultúra használatának korabeli összefüggéséhez még egy eseményre kell itt hivatkoznom. 1927-ben az ünnep alkalmával a Tattersallban⁷⁹ ingyenes népünnepséget rendeztek, ahol más szórakoztató látványosságok (ökörsütés, különböző mutatványok, versenyek, hangversenyek, népekesek produkciói) mellett táncmulatság keretében „magyar táncokat” adtak elő.⁸⁰ Az itt bemutatott táncokról is találunk híradásokat, amelyek szerint „szalagtáncot”, körmagyart, magyar kettőst, palotást, csürdöngölőt, kanásztáncot és „magyar páros lakodalmas táncot” adtak elő.⁸¹ A város más pontjain is (Városliget, Népliget, Halászbástya, Állatkert, Margitsziget) hangversenye-

77 Páratlan fénnel ünnepelte meg a főváros és az ország népe Szent István napját. *Magyarság*, 1927. augusztus 23. 5–6. o.

78 Faluszövetség búzaünnep Szent István ünnepén. *Új Barázda*, 1927. augusztus 23. 3. o.

79 Tattersall: A mai Nemzeti Lovarda korabeli köznyelvi megnevezése.

80 Faluszövetség búzaünnep Szent István ünnepén. *Új Barázda*, 1927. augusztus 23. 3. o.; Páratlan fénnel ünnepelte meg a főváros és az ország népe Szent István napját. *Magyarság*, 1927. augusztus 23. 5–6. o.; Népvünnep. *Újság*, Budapest, Szent István hete 4. o.

81 Gyönyörű ünnepek és szórakozások várják Szent István napján az ország népét. *Kis Újság*, 1927. augusztus 14. 3. o.; Páratlan fénnel ünnepelte meg a főváros és az ország népe Szent István napját. *Magyarság*, 1927. augusztus 23. 5–6. o.

ket, színházi előadásokat, multságokat szerveztek, esti látványosságként pedig a Gellért-hegyen tűzijátékot rendeztek, és a Dunán kivilágított sétahajók vonultak.⁸² Vasárnap, augusztus 21-én a tattersalli népünnepélyt megismélték, emellett délután a Stefánia úton virágkorzót, este 7-kor pedig gyertyás körmenetet tartottak.⁸³ Az 1927. augusztus 20-i ünnepekről a népviseletes küldöttségeket és a mulató falusiakat is bemutató képriportok jelentek meg.⁸⁴ A korabeli filmhíradón is feltűnt a népviseletes felvonulás, a Szent Jobb körmenet, a koszorúk felajánlása és a tattersalli népünnepély mulató népe, valamint a virágkorzó.⁸⁵

Néhány év múlva, az úgynevezett Gyöngyösbokréta-bemutatók 1931-es elindulásával már a helyi gyöngyösbokrétás csoportok népviseletes küldöttségei vesznek majd részt az augusztus 20-i ünnepeken, így többek között a körmeneten. A Szent István-nap világi rendezvényeinek egyik központi elemévé pedig a bokrétás csoportok budapesti színházi néptánc- és népszokás-előadásai válnak.⁸⁶

A Balatoni Kultúrnap

1928 nyarán a Balaton környéki településeken „Balatoni Kultúrnap” elnevezéssel ünnepségsorozatot szerveztek. Az augusztus 5-én megtartott rendezvény elsősorban a Balaton gazdasági és turisztikai fejlesztését célozta, emellett a rendezők a bevételből különböző szervezeteket kívántak támogatni. A korabeli meghívóban a következőket olvashatjuk: „1928. augusztus 5. Balatoni Kultúrnap. Rendezi: A Királyi Magyar Yacht Club és a Balatoni Yacht Club. Célja:

82 Gyöngyörű ünnepségek és szórakozások várják Szent István napján az ország népét. *Kis Újság*, 1927. augusztus 14. 3. o.

83 Páratlan fénnel ünnepelte meg a főváros és az ország népe Szent István napját. *Magyarság*, 1927. augusztus 23. 5–6. o.

84 „Szent István nap Budapesten: Csárdás a népünnepélyen”, „Búzaünnep Szent István napján a vár udvarán: Matyó legények viszik a búzakoszorút” (*Pesti Napló Ingyenes Képes Műmel-léklet*, 1927. augusztus 28. 72–73.).

85 Az 1927. évi Szent István napi ünnepségek. *Magyar Híradó* 183. 1927. augusztus.

86 Ezekről részletesebben: Dóka – Molnár 2011.; Dóka 2011, 54–64.

Társadalmi úton elősegíteni a m.[agyar] kir.[ályi] Kormánynak azt a törekvését, hogy a Balatont és vidékét minél jobban népszerűsítsük, gyógyhelyeire, természeti szépségeire az ország és a külföld figyelmét felhívjuk és hogy a sportszerűségre alkalmas voltát minél jobban beigazoljuk. Az ünnepség tiszta jövedelme a Magyar Hírlapírók Országos Nyugdíjintézete, a Zsófia Gyermekszanatórium, a Fővárosi Árvák Üdülőtelepei és egyéb árvaintézmények, valamint a balatoni sport közérdekű sportcéljai között kerül szétosztásra.⁸⁷ A kultúrnapot széles körű propaganda kísérte, a napi- és hetilapok heteken keresztül hirdették a tervezett ünnepségeket. A rádióban előadás hangzott el a rendezvényről, ismertették a tervezett programot.⁸⁸ A kultúrnap központja Balatonfüred volt. Ide érkeztek József főherceg és különböző politikai vezetők (Vass József és Pesthy Pál miniszterek, Dréhr Imre államtitkár, valamint Ripka Ferenc, Budapest főpolgármestere). Délben díszebédet rendeztek, ahol József főherceg beszédet mondott a „Balaton kultuszának” fejlesztéséről.⁸⁹

A kultúrnap kora reggel a leventék Balaton körüli stafétafutásával kezdődött. 10-kor ünnepélyes körülmények között megnyitották az újonnan épült tihanyi országutat. Napközben különböző sportversenyekre és a Balatonon vitorlások látványos felvonulására került sor. Ez alkalomból Balatonfüreden kívül más településeken is ünnepségeket rendeztek, így Alsóörsön, Badacsonyan, Balatonalmádiban, Balatonbogláron, Balatonföldváron, Balatonszemesen, Fonyódon, Keszthelyen, Siófokon, Zamárdiban, melyeken többek között katonazenekarok, dalárdák szórakoztatták a vendégeket. Estére tűzijátékot és őrüzeket terveztek, valamint lampionos csónak- és jachtfelvonulást, ám a korabeli híradásokból az derül ki, hogy vihar miatt a programok egy része elmaradt. A balatonfüredi programot a Kultúrnap alkalmából felelevenített Anna-bál zárta, melyre a Jacht Klub tagjai történelmi kosztümökben érkeztek.⁹⁰

87 [http://www.helyismeret.hu/index.php?title=%C3%89vfordul%C3%B3_\(Balatoni_Kult%C3%BArnep\)](http://www.helyismeret.hu/index.php?title=%C3%89vfordul%C3%B3_(Balatoni_Kult%C3%BArnep))

88 A Balatoni kultúrnap a rádióban. *Napi Hírek*, 1928. július 30.

89 A balatoni kultúrnap. *Egri Népiújság*, 1928. augusztus 7. 3. o.

90 A Balatoni kultúrnap. *Pesti Hírlap*, 1928. augusztus 7. 10. o.; Az ítéletidő tönkretette a magyar tenger ünnepét. *Friss Újság*, 1928. augusztus 7. 1–2. o.; A tomboló vihar sem tudta elmosni a Balaton ünnepét. *Nemzeti Újság*, 1928. augusztus 7. 4. o. Az ünnepség program-

A tervek között szerepelt a Balaton környéki falvak népviseleteinek látványos felvonulása: „Negyvenhárom balatonmenti község felvonulása nemzeti viseletben”⁹¹, „a Balatoni Kultúrnap felvonulásaira és táncaira nagyban készülnek a balatoni vármegyék 43 községében”⁹², „43 község készülődik az augusztus 5-iki Kultúrnapra, amikor nemzeti népviseletben vonulnak fel, mutatják be magyaros táncaikat, szokásaikat.”⁹³ – olvashatjuk a híreket a korabeli sajtóban. Tervbe vették a népi bemutatók zsűrizését és díszoklevelek kiosztását is, melyeket „a magyar nemzeti jelleget hagyományosan megőrző népviseletet és táncokat” legszebben bemutató csoportoknak ítélnék oda.⁹⁴ Korabeli forrásainkból nem világos, hogy vajon a viseletek bemutatása mennyiben valósult meg. Csúpan néhány híradásban bukkannak fel a népviseletek, így egy beszámolóban olvashatjuk, hogy több helyszínen voltak rendezvények, Siófokon, Balatonföldváron, Balatonalmádiban, Balatonfüreden és Tihanyban, és hogy a „környékbeli községek népe, így az aszófőiek, fonyódiak, füzitőiek, tihanyiak, kőröshegyiek színes magyar népviseleteikben tarkították a sétányok útjait.”⁹⁵ A Nemzeti Újság cikke szerint „Földváron magyar karnevál volt. Somogyi lányok és legények népies viseletükben táncoltak”⁹⁶ A tervezett programok között olvashatjuk, hogy Szabados Béla toborzójára a balatonfüredi platánsoron 500 magyar ruhás pár táncol majd, akik eljárák a „rég, kedves toborzó táncot”⁹⁷ Egy, a kultúrnap

járól Balatoni Almanach címmel kiadvány jelent meg (*Balatoni Almanach*. 1928 augusztus hó 5. Szerk. Walikovszky Károly. I. évf. Az Országos Balatoni Ünnepek emlékére kiadja a Balatoni Kultúrnap rendezősege).

- 91 Negyvenhárom balatonmenti község felvonulása nemzeti viseletben. *Magyarság*, 1928. július 1. 15. o.
- 92 Negyvenhárom balatonmenti község felvonulása nemzeti viseletben. *Pesti Hírlap*, 1928. július 3. 13. o.
- 93 Balatoni Kultúrnap. *Kis Újság*, 1928. július 15. 6. o.
- 94 Negyvenhárom balatonmenti község felvonulása nemzeti viseletben. *Magyar Hírlap*, 1928. július 1. 15. o.
- 95 Az itéletidő tönkretette a magyar tenger ünnepét. *Friss Újság*, 1928. augusztus 7. 1–2. o.
- 96 A tomboló vihar sem tudta elmosni a Balaton ünnepét. *Nemzeti Újság*, 1928. augusztus 7. 4. o.
- 97 Három miniszter és a bankvilág vezérjai tanácskoznak vasárnap Füreden a Balaton megmentéséről. *Budapesti Hírlap*, 1928. május 9. 7. o.; Mulatságok a Balatonnál. *Budapesti Hírlap*, 1928. július 28. 8. o.; Horthy Miklós kormányzó végül nem jelent meg a Balatoni Kultúrnapon.

utáni beszámolóiból megtudjuk, hogy „a járás községeinek leventéi és leányai toborzó táncot mutattak be”, továbbá, hogy „az előkelő vendégek elragadtatással szemlélték az árvalányhajas, bőujjas, pirospruszlíkos leventék és az aranyfőkötős, nemzeti szalaggal díszített fehér szoknyás lányok táncprodukcióit”.⁹⁸ E híradások fényében a leventék magyaros ruhákban nemzeti karakterű népies táncot adhattak elő. A balatonfüredi táncbemutató kapcsán máshol olvashatjuk, hogy „350 falusi leány és fiú a Balaton partján toborzós táncot járt József főherceg, Vass miniszterelnökhelyettes, Pesthy Pál miniszter, Ripka főpolgármester és egy sereg előkelőség előtt. A pompás magyar táncot legalább nyolcezer ember nézte. [...] A fonyódi leventék ezután búzakoszorút nyújtottak át Vass miniszterelnök és Dréhr államtitkárnak.”⁹⁹ Már e hírek is sejtetik, hogy miközben a falukiállításokon és a Szent István-napi ünnepeken a falusiak (néhány „magyar ruhás” küldöttségtől eltekintve) helyi népviseletükben vettek fel, és bemutatóik hagyományos táncaikból és szokásaikból meríthettek, addig itt a táncosok toborzója nemzeti karakterű népies táncot jelenthetett. Ilyen irányú nemzeti hagyományteremtési folyamatokra utal a füredi Anna-bál tradíciójának a felújítása és a bál „korhú kosztümjei” is.¹⁰⁰ Amellett, hogy a Balatoni Kultúrnap turisztikai jelentősége, funkciói egyértelműen kirajzolódnak, látható, hogy a főherceg, a miniszterek és a budapesti főpolgármester részvétele és az ünnepek politikai ceremóniái ismét utalnak a politikai reprezentációs összefüggésekre is.

98 A Balatoni kultúrnap. *Pesti Hírlap*, 1928. augusztus 7. 10. o.

99 Az ítéletidő tönkretette a magyar tenger ünnepét. *Friss Újság*, 1928. augusztus 7. 2. o.; A Balatoni Kultúrnapról a Magyar Filmiroda mozgóképfelvételt készített, mely felvételek sajnos nem maradtak fenn. (Balatoni kultúrnap és az újonnan készült tihanyi országút megnyitása. *Magyar Híradó* 234. 1928. augusztus 4. Képek a balatoni kultúrnapról. 5. Az újonnan készült tihanyi országút megnyitása. 6. A balatoni vitorlások gyülekezése a tihanyi félsziget alatt. 7. József királyi herceg vezetése alatt érkező vitorlás flotta fogadtatása Balatonfüreden. 8. József kir. herceg: „hazánkat szolgáljuk, ha minden fillért a Balaton mellett költünk el.” 9. A legjobb magyar távúszók vettek részt a Balaton átúszásában. 10. Tihanyban táborozó angol cserkészcsapat.

100 Mulatságok a Balatonnál. *Pesti Hírlap*, 1928. július 28. 13. o.; A táncokkal kapcsolatos nemzeti hagyományteremtést Felföldi László a Pusztaszeri Árpád Egyesület tevékenységének példáján mutatja be (Felföldi 1991.).

A néphagyományok használata és a „népi kultúra” megszerkesztése az 1920-as években

A fentiekben igyekeztem rámutatni, hogy korszakunkban milyen összefüggésekben jelent meg a magyar népi kultúra a korabeli ünnepi rendezvényeken, mely elemeit válogatták ki és milyen módon mutatták be ezeket az elit képviselőinek az irányításával, ugyanakkor a falusiak közreműködésével, előadásában. Arra is kerestem a választ, hogy e kiválogatás és a bemutatások révén milyen képet szerkesztettek és terjesztettek a népi kultúráról. A néphagyományok használatának, az arra történő hivatkozásnak számos esetét megfigyelhettük. Példáink minden esetben a népi kultúra elemeinek ünnepi-reprezentatív bemutatásairól szóltak, az alkalmak között találunk nemzeti ünnepet (Szent István-napi ünnepek), nemzetközi és regionális kiállításokat (Embervédelmi Kiállítás, falukiállítások) és ezekhez kapcsolódó népi bemutatókat, valamint turisztikai eseményt (Balatoni Kultúrnap). Nyomon követhettük, hogy ezek a rendezvények egyértelműen építettek a magyar (és helyenként a helyi nemzeti) népi kultúra elemeire, és a néphagyományok bemutatása rendszeres és szerves részét jelentette ezeknek az ünnepeknek. A népi kultúra elemei közül a népviseletek rendszeresen feltűntek a fenti új kontextusokban új jelentésekkel felruházva. Ott voltak a lokális népviseletek – és helyenként a magyaros, népies öltözetek – lényegében minden alkalmon, ahol a néphagyományt valamilyen módon reprezentálták. E bemutatókon a hagyományos öltözetek részben a falvak lokális hagyományának kifejezői (lásd a falukiállítások népviseleti bemutatóit, versenyeit), ugyanakkor különösen az országos rendezvényeken (pl. Szent István-napi ünnepeken) a nemzeti kultúra megtestesítői is lettek. Korszakunk ünnepi rendezvényei a népviseletek mellett népszokásokat is rendszeresen megjelenítettek, itt néhány kivételtől eltekintve a lakodalom különböző mozzanatai jelentek meg. Ezek a lakodalombemutatók a legtöbb esetben más rendezvényekhez kötődtek, kiállítások megnyitóihoz, viseletversenyhez,

ugyanakkor a lakodalmi szokások színpadiasított előadása – mint „a budapesti matyólakodalom” esetében látjuk – már önálló produkcióvá is vált. E bemutatók különösen népszerű, a népi kultúra expresszív elemeit felhasználó jelenei voltak a zenés-táncos lakodalmi vonulások, de feltűntek a vőfélyrigmusok előadásai, a menyasszony kikérése, az álmenyasszony és a menyasszonyrablás szokásainak bemutatásai is.

A népi bemutatók látványos elemei voltak a néptáncok előadásai is.¹⁰¹ Találkozunk velük a falukiállítások hagyománybemutatóin és a „matyólakodalom” különböző mozzanatainál. Az ünnepeken feltűntek egyes vidékek sajátos lokális táncai, mint a rábaközi rendezvényeknél a különböző települések körverbunkjai. A lakodalmibemutatókon természetesen felbukkantak a lakodalmi táncok, és a szórakoztató, mulató jelenetekben találkoztunk a csárdások bemutatásával. A helyi hagyományos táncok mellett feltűnt egy népies hangvételű szabályozott, színpadias tánc-tradíció – valójában ez is kitalált, megalkotott hagyomány. Utóbbit képviselhette a Balatoni Kultúrnap toborzója és a Szent István-napi népmulatság bemutatójának táncai, a körmagyar, a palotás és a magyar kettős. Hogy az utóbbi rendezvényen itt bemutatott csúrdöngölő, kanásztánc, „lakodalmas tánc”, „magyar páros lakodalmas tánc” milyen táncokat jelenthetett, arról leginkább csak sejtésünk lehet. E népi nevek takarhattak megszerkesztett népies táncokat is.¹⁰²

Fontos megjegyeznünk azt is, hogy találkoztunk arra vonatkozó utalásokkal, hogy a bemutatott jelenségek (egyres népviseletek, néptáncok) már ekkor is régi hagyományok felújításai, a falusi viseletek átalakulása folytán már levetett és az ünnep apropójából a szekrényből elővett népviseleti darabok vagy régi táncok felelevenített formái.¹⁰³ A népi kultúra-bemutatók jellegzetes

101 Kavecsánszki Máté a tánc és politika, illetve a tánc és a nemzeti identitás összefüggései kapcsán jegyzi meg, hogy a tánc a nemzeti identitás kifejezésének egyik kiemelt eszköze és mint ilyen, politikai tartalmaknak is természetesen hordozója (Kavecsánszki 2013, 93.).

102 A székely csúrdöngölő esetében is követhetjük a táncokkal kapcsolatos korai hagyományalkotási folyamatokat, és úgy tűnik, hogy már a 19. században megszületett megszerkesztett színpadi változata is. Lásd Dóka 2018, 146–152. A népzenevel és néptáncokkal kapcsolatos nemzetiesítés folyamataihoz lásd Bali 2018.

103 Varga Sándor a hosszúhetényi hagyományörzés kibontakozását tárgyalva jegyzi meg, hogy – különösen az első világháború utáni időszakban – a népművészet hanyatlásával összefügg-

megoldása lehetett már ekkor is az eltűnőben lévő elemek felújítása és a régi történelmi hagyományok megidézése. A népi kultúráról és bemutatásáról szóló korabeli híradások is az értelmezés és láttatás jellegzetes vonásait mutatják. Ilyen gondolat, hogy a bemutatott népviseletek, néptáncok időtlen „ősi” hagyományok képviselői, emellett a népi bemutatókkal kapcsolatos visszatérő motívum az eredetiség hangsúlyozása. A bemutatott hagyományok természetesen amellet, hogy ősiként, régiként, eredetiként, vagy a lokális közösségek sajátjaiként tűnnek fel, korábbi korszakok eszmeiségének folytatásaként nemzeti jelzöt is kapnak. Nemzetiként jelölik a Szent István-napi körmenetben vonuló vagy a búzaünnepen kalászkoszorút vivő faluküldöttségek viseleteit, a tattersalli táncbemutató táncosainak öltözeteit, a Balatoni Kultúrnapon korzózó falusiak ruháit és a Szent István-napi népmulatság táncait.

Mint láttuk, a népi/paraszi kultúra elemei a különböző bemutatók keretében és az ezekről beszámoló újságok és filmhíradók révén új összefüggésekbe kerültek, új funkciókat, jelentéseket kaptak. Jól látható, ahogy a népi kultúra jelenségei az ünnepiség kifejezői lettek, ugyanakkor a szórakoztatás eszközeivé is váltak. A legtöbb esetben számolnunk kell a turisztikai felhasználással és ezzel összefüggésben a néprajzi ismertetés, szemléltetés szándékával. Néhány kivételtől eltekintve a népi kultúra megjelenítéseinél korszakunkban is nyomon követhettük, ahogyan ezek a politikai reprezentáció eszközei, politikai tartalmak hordozói lettek. Az állam reprezentációja, a hatalom jelzése és megerősítése, a nép bevonása a társadalomba, a népi kultúrán keresztül a nemzeti önazonosság felmutatása ekkor is és a későbbiekben is jellegzetes tartalmak lesznek. Ugyanakkor korszakunkban is határozottan jelen van – nemcsak a regionális rendezvényeknél – a lokális identitás kifejezésének szándéka, gondolata is.¹⁰⁴

Érdeemes odafigyelnünk arra is, hogy maguk az ünnepi rendezvények és ezeken a népi kultúra megjelenítése, képeinek megszerkesztése is hagyomány-

gésben jelentek meg az ennek megőrzésére irányuló mozgalmak, melyek a lokális kultúrák egyes elemeinek időleges a „reneszánszát” eredményezték (Varga 2014, 33–34.).

104 Kőnczei Csilla a hétfalusi borica tánc vizsgálata kapcsán mutat rá, hogy a táncról és általában a hétfalusiakról született különböző külső reprezentációk, a különböző csatornákon megrajzolt képek befolyásolják a helyi közösség önreprezentációit, az önmagukról kialakított identitásképet (Kőnczei 2009, 44.).

szerű válik. Felülről kitalált, a népi kultúrát felhasználó „hagyományok” a különböző falukiállítások, a népeletből merítő, arra hivatkozó népszokás-bemutatók (például a helyi lakodalmak előadásai), a néptáncbemutatók és a részben előzőekhez kötődő népviseletes felvonulások és különböző viseletversenyek. E sajátos „kitalált hagyományok” különböző történeti korszakokban, különböző politikai-társadalmi kontextusokban tűnnek majd fel, ugyanakkor az ünnepek megszerkesztése és a népi kultúra megjelenítésének módjai igen hasonló vonásokat mutathatnak. A népi kultúra fenti elemei és az ezekre (is) épülő „kitalált hagyományok” megjelennek majd a későbbi korszakok ünnepi reprezentációiban is, és jól látható, hogy általában a néphagyományok bemutatása maga is „hagyománnyá” válik.

HIVATKOZOTT IRODALOM

- Bali 2018.** Bali János: A székely népzene és néptánc bekerülése a magyar nemzeti kultúrába. In: Pávai István – Sófalvi Emese (szerk.): *Székely népzene és néptánc*. (Énlaka-konferenciák V.) Hagyományok Háza – Pécsi Tudományegyetem – Pro Énlaka Alapítvány, Budapest – Pécs – Énlaka, 2018. 169–180.
- Balogh – Fülemile 2020.** Balogh Balázs – Fülemile Ágnes: Reprezentáció és reprezentativitás. Lépésváltás és léptékváltás a (kalotaszegi) hagyományörzés módozataiban. In: Jakab Albert Zsolt – Vajda András (szerk.): *Ruralitás és gazdasági stratégiák a 21. században*. Kriza János Néprajzi Társaság, Kolozsvár, 2020, 19–61.
- Bausinger 1966.** Bausinger, Hermann: Zur Kritik der Folklorismuskritik. In: Hermann Bausinger (szerk.): *Populus Revisus*. Tübinger Vereinigung für Volkskunde, Tübingen, 1966. 61–75.
- Bausinger 1983.** Bausinger, Hermann: A folklorizmus-kritika bírálatához. In: Verebélyi Kincső (szerk.): *Az újrarajzolt nép. Hermann Bausinger válogatott tanulmányai. Fordításgyűjtemény*. ELTE Bölcsészettudományi Kar Folklore Tanszék, Budapest, 1983. 79–95.
- Bíró 1987.** Bíró Zoltán: Egy új szempont esélyei. In: Bíró Zoltán – Gagy József – Péntek János (szerk.): *Néphagyományok új környezetben. Tanulmányok a folklorizmus köréből*. Kriterion, Bukarest, 1987. 26–48.
- Dóka 2011.** Dóka Krisztina: *A magyar táncfolklor átalakulása (1896-1945)*. Doktori disszertáció. Budapest, 2011.
<http://doktori.btk.elte.hu/lit/dokakrisztina/diss.pdf>
- Dóka 2017.** Dóka Krisztina: „Népiünnep” és nemzeti ünneplés (1896). Népszokás és néptáncbemutatók az Ezredéves Országos Kiállításon. *Táncstudományi Közlemények*, 9. évf. (2017) 2. sz. 34–51.
- Dóka 2018.** Dóka Krisztina: A székely kalákától a csúrdöngölőig. A székely táncgyomány bemutatása a 19. században. In: Pávai István – Sófalvi Emese (szerk.): *Székely népzene és néptánc*. (Énlaka-konferenciák V.) Hagyományok Háza – Pécsi Tudományegyetem – Pro Énlaka Alapítvány, Budapest – Pécs – Énlaka, 2018. 141–158.

- Dóka – Molnár 2011.** Dóka Krisztina – Molnár Péter (szerk.): A Gyöngyösbokréta. Írások és dokumentumok a mozgalom történetéből. *Folkszemle*. 2011
<https://folkradio.hu/folkszemle/cikk/28/a-gyongyosbokreta>
 Utolsó letöltés: 2022. 04. 21.
- Eitler 2018.** Eitler Ágnes: A kónyi verbunk. Egy tánc-szokás változása a 20. században. In: Romsics Imre (szerk.): *Hagyomány – szellemi kulturális örökség – népies rendezvény*. Viski Károly Múzeum, Kalocsa, 2018. 225–242.
- Erdei – Pataki 1957.** Erdei Ferenc – Pataki Ernő: Termelői szervezetek a magyar mezőgazdaság kapitalista fejlődésében I. *Agrártörténet Szemle*, 1957. 3–4. sz. 165–182.
- Ébner 1925.** Ébner [Gönyey] Sándor: Népviseletek és népszokások versenye Sopronban. *Ethnographia*, 36. évf. (1925) 188–190.
- Felföldi 1991.** Felföldi László: A Pusztaszeri Árpád Egyesület (Szeged) hagyományápoló tevékenységéről. In: Hofer Tamás (szerk.): *Népi kultúra és nemzettudat*. Magyarországtudató Intézet, Budapest, 1991. 121–126.
- Fügedi 1989.** Fügedi Márta: A matyó lakodalom néprajzi látványossággá válása. *Ethnographia*, 100. évf. (1989) 313–328.
- Fügedi 1997.** Fügedi Márta: *Mítosz és valóság: a matyó népművészet*. Miskolc, 1997.
- Fülemile 1991.** Fülemile Ágnes: Megfigyelések a paraszti női viselet változásához Magyarországon – az I. világháborútól napjainkig. *Ethnographia* 102. (1991) 50–77.
- Gönyey é. n.** Gönyey Sándor: *A Gyöngyös-bokréta története*. Néprajzi Múzeum Etnológiai Archívum 5771. (kézirat) é. n.
- Hobsbawm 1983.** Hobsbawm, Eric: Mass-Producing Traditions: Europe, 1870–1914. In: Eric Hobsbawm – Terence Ranger (szerk.): *The Invention of Tradition*. Cambridge University Press, Cambridge, 1983. 263–307.
- Hobsbawm 1987.** Hobsbawm, Eric: Tömeges hagyomány-termelés: Európa 1870–1914. In: Hofer Tamás – Niedermüller Péter (szerk.): *Hagyomány és hagyományalkotás. Tanulmánygyűjtemény*. MTA Néprajzi Kutatócsoport, Budapest, 1987. 127–197.

- Hofer 1989.** Hofer Tamás: Paraszti hagyományokból nemzeti szimbólumok – adalékok a magyar nemzeti műveltség történetéhez az utolsó száz évben. *Janus*, 6. évf. (1989) 1. sz. 59–74.
- Hofer 1991.** Hofer Tamás: „A népi kultúra” örökségének megszerkesztése és használata Magyarországon. (Vázlat egy kutatói vállalkozásról). In: Hofer Tamás (szerk.): *Népi kultúra és nemzettudat*. Magyarságkutató Intézet, Budapest, 1991. 7–13.
- Hoppál 2011.** Hoppál Mihály: Magyar nemzeti jelképek és a kulturális identitás. In: Jankovics József – Nyerges Judit (szerk.): *Kultúra, nemzet, identitás*. Nemzetközi Magyarságtudományi Társaság, Budapest, 2011.
<https://mek.oszk.hu/09300/09396/html/>
Utolsó letöltés: 2022. 04. 21.
- Ilyés 2014.** Ilyés Zoltán: A nemzetiesítés néprajza/antropológiája. Kutatástörténeti vázlat. *Regio*, 22. évf. (2014) 2. sz. 66–113.
- Kapitány G. – Kapitány Á. 2002.** Kapitány Gábor – Kapitány Ágnes: *Magyarságszimbólumok*. Európai Folklor Intézet, Budapest, 2002.
- Karácsony 2001.** Karácsony Zoltán: Az inaktelki „figurás” néprajzi felfedezése. *Tabula* 4. évf. (2001.) 1. sz. 60–69.
- Kavecsánszki 2013.** Kavecsánszki Máté: A táncantropológiai módszer alkalmazásának lehetőségei a nemzeti-etnikai identitás vizsgálatában. In: Karlovitz János Tibor (szerk.): *Tanulmányok az emberi gondolkodás tárgykörében*. International Research Institute, Komarno, 2013. 89–97.
- Kovács 2006.** Kovács Ákos: *A kitalált hagyomány*. Kalligram, Pozsony, 2006.
- Könczei 2009.** Könczei Csilla: *A borica. Kulturális identitás, rítus és reprezentáció a Brassó megyei Háromfaluban*. Kriterion – Kriza János Néprajzi Társaság, Kolozsvár, 2009.
- Kürti 2014.** Kürti László: A kalotaszegi legényes felfedezése és világkörüli útja. In: Salat – Zakariás Erzsébet (szerk.): *Pontosan, szépen. Almási István 80. születésnapjára*. Mega Könyvkiadó, Kolozsvár, 2014. 456–484.
- Vajda 2016.** Vajda András: Hagyomány, örökség, érték. A hagyomány használatának változó kontextusai. In: Jakab Albert Zsolt – Vajda András (szerk.): *Érték és közösség. A hagyomány és örökség szerepe a változó lokális regiszterekben*. Kriza János Néprajzi Társaság, Kolozsvár, 2016. 21–58.

- Varga 2014.** Varga Sándor: Tánckutatás és tánckultúra Hosszúhetényben. In: Fügedi János – Varga Sándor: *Régi tánckultúra egy baranyai faluban*. L'Harmattan – MTA Bölcsészettudományi Kutatóközpont Zenetudományi Intézet, Budapest, 2014. 13–132.
- Voigt 1990.** Voigt Vilmos: *A folklórizmusról*. Kossuth Lajos Tudományegyetem, Debrecen, 1990.
- Voigt 2011.** Voigt Vilmos: A magyar identitás jelképei. Egy kézikönyv tervezete. In: Jankovics József – Nyerges Judit (szer.): *Kultúra, nemzet, identitás*. Nemzetközi Magyarástudományi Társaság, Budapest, 2011.
<https://mek.oszk.hu/09300/09396/html/>
 Utolsó letöltés: 2022. 04. 21.

SAJTÓFORRÁSOK

- A balatoni kultúrnap. *Egri Népiújság*, 1928. augusztus 7. 3. o.
- A Balatoni kultúrnap. *Pesti Hírlap*, 1928. augusztus 7. 10. o.
- A Balatoni kultúrnap a rádióban. *Napi Hírek*, 1928. július 30.
- A Falu-szövetség a Stefánia-szövetséggel együtt renndezi új vándorkiállításait. *Új Nemzedék*, 1923. február 16. 5. o.
- A faluszövetség száz kiállítása. *Budapesti Hírlap*, 1925. szeptember 3. 5. o.
- A kapuvári kiállítást nagy ünnepséggel nyitotta meg József főherceg. *Nemzeti Újság*, 1928. augusztus 14. 4. o.
- A kapuvári mezőgazdasági kiállítás. *Új Barázda*, 1928. augusztus 14. 1–2. o.
- A Kormányzó a mezőkövesdi matyó háziipari kiállítás megnyitására. *Szózat*, 1923. május 30. 6. o.
- A soproni népviseleti bemutató. *Magyarság*, 1925. szeptember 8. 9. o.
- A svájciak Mezőkövesden. *Pesti Hírlap*, 1925. szeptember 29. 5. o.
- A tomboló vihar sem tudta elmosni a Balaton ünnepét. *Nemzeti Újság*, 1928. augusztus 7. 4. o.
- Az ítéletidő tönkretette a magyar tenger ünnepét. *Friss Újság*, 1928. augusztus 7. 1–2. o.
- Augusztus 12-én nyílik meg a kapuvári kiállítás. *Budapesti Hírlap*, 1928. július 18. 10. o.

- Balatoni Kultúrnap. *Kis Újság*, 1928. július 15. 6. o.
- Három festői lakodalmas menet felvonulása közben nyitják meg a barcsi kiállítást. *Somogyi Újság*, 1927. július 13. 2. o.
- Három miniszter és a bankvilág vezérfiai tanácskoznak vasárnap Füreden a Balaton megmentéséről. *Budapesti Hírlap*, 1928. május 9. 7. o.
- Díszlakoma és kirándulás az észt vendégek tiszteletére. *8 Órai Újság*, 1925. augusztus 11. 7. o.
- Dombóváron is lesz falufejlesztési kiállítás. *Pécsi Lapok*, 1923. október 8. 2. o.
- Egy vagonra való gazdasági géppel díjazzák a gödöllői kiállítás nyerteseit. *Nemzeti Újság*, 1926. augusztus 5. 4. o.
- Falufejlesztési kiállítás Csurgón. *Zalai Közlöny*, 1924. december 7. 4. o.
- Falufejlesztési kiállítás Kaposvárott. *Vasárnap*, 1923. szeptember 23. 6. o.
- Faluszövetség búzaünnepé Szent István ünnepén. *Új Barázda*, 1927. augusztus 23. 3. o.
- Gyönyörű ünnepek és szórakozások várják Szent István napján az ország népét. *Kis Újság*, 1927. augusztus 14. 3. o.
- Harminc év után újra matyó-lakodalom lesz a Városligetben. *Színházi Élet*, 1926. 22. sz. 56–58. o.
- Hogyan folyt le a ceglédi ünnepek zárőnnepéye. *Szózat*, 1925. szept. 11. 9. o.
- Kapuvár–Garta, Csorna, Balf és Ágfalva nyerte a népviseleti versenydíjakat. *A nép*, 1925. szeptember 10. 5. o.
- Kétszáz igazi matyó a budapesti matyó lakodalmon. *Az Est*, 1926. június 22. 4. o.
- Kiállítási mozgalom országszerte. *Magyarság*, 1925. aug. 1. 15. o.
- Matyó lakodalom a Margitszigeten. *Budapesti Hírlap*, 1926. június 19. 8. o.
- Matyólakodalom Budapesten. *Pesti Hírlap*, 1926. június 22. 10. o.
- Matyólakodalom vasárnap a Margitszigeten. *Pesti Hírlap*, 1926. június 16. 14. o.
- Mezőgazdák tudósítója. A kapuvári mezőgazdasági kiállítások programja. *Új Barázda*, 1928. augusztus 12. 10. o.
- Mezőkövesdi lakodalom az Embervédelmi kiállításon. *Miskolci Napló*, 1926. június 18. 7. o.
- Mulatságok a Balatonnál. *Budapesti Hírlap*, 1928. július 28. 8. o.
- Mulatságok a Balatonnál. *Pesti Hírlap*, 1928. július 28. 13. o.

- Negyvenhárom balatonmenti község felvonulása nemzeti viseletben. *Magyar Hírlap*, 1928. július 1. 15. o.
- Negyvenhárom balatonmenti község felvonulása nemzeti viseletben. *Magyarság*, 1928. július 1. 15. o.
- Negyvenhárom balatonmenti község felvonulása nemzeti viseletben. *Pesti Hírlap*, 1928. július 3. 13. o.
- Népjóléti vándorkiállítások hírei. *Néptanítók Lapja*, 1922. február 16. 50.
- Népvünnep. Újság, Budapest, Szent István hete 4. o.
- Népviseleti bemutató. *Dunántúl*, 1925. szept. 6. 1. o.
- Népviseleti felvonulás Kapuvárott. *Budapesti Hírlap*, 1928. július 8. 16. o.
- Népviseleti küldöttségek részvétele a Szent István napi ünnepeken. *Mezőgazdák*, 1926. augusztus 15. 84. o.
- Népviseleti küldöttségek részvétele a Szent István napi ünnepeken. *Új-Somogy*, 1926. augusztus 6. 2. o.
- Népviseleti nap. *Budapesti Hírlap*, 1925. augusztus 28. 8. o.
- Népviseleti nap Sopronban. *Pesti Hírlap*, 1925. augusztus 28. 9. o.
- Népviseleti ünnepek Kapuvárott. *Dunántúl*, 1928. június 28. 4. o.
- Népviseleti ünnepek Kapuvárott. *Pécsi Napló*, június 23. 5. o.
- Páratlan fényvel ünnepelte meg a főváros és az ország népe Szent István napját. *Magyarság*, 1927. augusztus 23. 5–6. o.
- Teljes sikert ígér a falufejlesztési kiállítás. *Új-Somogy*, 1923. szeptember 27. 1. o.
- Világra szóló Szent István-hetet... *Budapesti Hírlap*, 1926. május 11. 3. o., 5. o.

EGYÉB NYOMTATOTT FORRÁSOK

- A Gödöllői Járási Közművelődési Egyesület és a Falu-Szövetség Kiállításának Útmutatója. Gödöllő, 1926. augusztus hó 5–10. Összeállította Dettár György
- Baltoni Almanach*. 1928 augusztus hó 5. Szerk. Walikovszky Károly. I. évf. Az Országos Baltoni Ünnepek emlékére kiadja a Baltoni Kultúrnap rendezősége
- Lukács György: *Budapest és a magyar föld*. „Az ember”. Nemzetközi Embervédelmi Kiállítás tájékoztatója 1926 május-augusztus. Globus Nyomdai Műintézet R.-T. Budapest

FILMHÍRADÓK

- A Faluszövetség kiállítása és a Széchenyi nemzetiség sportversenyei Barcson. *Magyar Híradó*, 182. 1927. augusztus
<https://filmhiradokonline.hu/watch.php?id=8732>
- Az 1927. évi Szent István napi ünnepségek. *Magyar Híradó*, 183. 1927. augusztus
<https://filmhiradokonline.hu/watch.php?id=8743>
- A Faluszövetség századik kiállítása Cegléden. *Magyar Híradó*, 80. 1925. augusztus
<https://filmhiradokonline.hu/watch.php?id=8326>
- A Faluszövetség Tolnatamásiban rendezett kiállítása. *Magyar Híradó*, 239. 1928. szeptember. 4. Érdekes tolnavármegyei hajviseletek
<https://filmhiradokonline.hu/watch.php?id=8972>
- Balaton kultúrnap és az újonnan készült tihanyi országút megnyitása. *Magyar Híradó*, 234. 1928. augusztus
<https://filmhiradokonline.hu/watch.php?id=8949>
- Húsvéti locsolás a matyók fővárosában, Mezőkövesden. *Magyar Híradó*, 267. 1929. április <https://filmhiradokonline.hu/watch.php?id=9110>
- Matyólakodalom Budapesten. *Magyar Híradó*, 122. 1926. június
<https://filmhiradokonline.hu/watch.php?id=8495>
- Mezőgazdasági munkaverseny a „Faluszövetség” kapuvári kiállításán. *Magyar Híradó*, 236. 1928. augusztus
<https://filmhiradokonline.hu/watch.php?id=8959>
- Népművészeti- és kulturális kiállítás Gödöllőn. *Magyar Híradó*, 129. 1926. augusztus
<https://filmhiradokonline.hu/watch.php?id=8525>
- Népviselési bemutató Sopronban. *Magyar Híradó*, 83. 1925. szeptember
<https://filmhiradokonline.hu/watch.php?id=8338>
- Szent István-napi körmenet Budapesten. *Magyar Híradó*, 131. 1926. augusztus
<https://filmhiradokonline.hu/watch.php?id=8530>
- Testvérpárok kettős lakodalma Mezőkövesden. *Magyar Híradó*, 302. 1929. december
<https://filmhiradokonline.hu/watch.php?id=9293>

KÉPEK JEGYZÉKE

1. kép. „Motolla. Tavaszi gyermekjáték Szanyról.” Soproni népviseleti verseny, 1925. szept. 6. Gönyey Sándor felvétele. Néprajzi Múzeum NM F55941.
2. kép. Kapuvári lakodalmas menet. Viszik a lakodalmi kalácsot. Soproni népviseleti verseny, 1925. szept. 6. Gönyey Sándor felvétele. Néprajzi Múzeum NM F55942.
3. kép. Tánc viseletben Kapuváron a templomnál. József főhercegnek mutatják be a táncot. Elöl táncol Kiss Vámosi József és Udvardi Margit. Kapuvár, 1928. augusztus 14. Kurir Fotoriport Laboratorium. Néprajzi Múzeum NM F 305421.
4. kép. Verbunkos tánc. Kapuvár, 1928. Gönyey Sándor felvétele. Néprajzi Múzeum NM F 58639.
5. kép. Menyecske hímzett fehér fejkendőben. Kapuvár, 1928. Gönyey Sándor felvétele. Néprajzi Múzeum NM F 58641.
6. kép. Menyecske selyemrojtú fejkendőben. Kapuvár, 1928. Gönyey Sándor felvétele. Néprajzi Múzeum NM F 58644.
7. kép. Leányhajviselet. Kapuvár, 1928. Gönyey Sándor felvétele. Néprajzi Múzeum NM F 58974.

Construction of the Folk Culture's Image in Hungary in the 1920s

ABSTRACT: The study examines the way in which the traditions of certain villages, the selected elements of folk culture became the props of representations for various purposes (state festivities, ethnographic presentations, tourism shows, urban folk festivals) in Hungary in the 1920s. The study examines which regions, villages and phenomena became the subject of these representations. Using contemporary sources, mainly articles from papers, newsreel footage and photographs from the period, the study will explore not only the performances of folk tradition as events themselves, but also their contexts, the specificities of the presentation, the functions of the representations and the use of folk culture in general. Not only the events themselves but also their secondary representations (newspaper articles and films about them) will be examined. The study will explore how 'folk culture' is constructed through the presentations and their news coverage. It also refers to the fact that in some cases these performances are in fact 'sequels' to the millennium 'folk festivals', and that the tradition presentation of the villages are also a direct precursor to the Gyöngyösbokréta (Pearly Bouquet) performances, which started in 1931.

KEYWORDS: performances of folk traditions, folklorism, use of traditions, invention of tradition, folk dance, folk customs, folk costume